

FORANDRING FOR MILJØ OG ARBEID

av

Statsminister Gro Harlem Brundtland

Både i dag og i lang tid framover vil to saker stå helt sentralt på den politiske dagsorden: Hvordan skal vi sikre arbeid til alle og hvordan skal vi sikre miljøet for generasjonene som skal følge etter oss.

Dette er ikke adskilte utfordringer. I den vestlige verden er situasjonen den at vi underbruker arbeidskraftsressursene og overbruker miljøressursene. Utskiftningen av arbeidskraft med maskiner har skjedd samtidig med at forbruket av energi og råmaterialer har økt. Dette vitner om en økonomi og en samfunnsmodell som ikke er i balanse.

Vår store utfordring er å få til forandringer som kan føre til økt sysselsetting og lavere forbruk av energi og naturressurser. Vi kan få til dette dersom vi kan enes om en forståelse av de kreftene som virker og dersom vi trekker opp en kurs der alle - politiske myndigheter, næringsliv, fagbevegelse og forbrukere - tar sin del av ansvaret. Vi kan ikke diktere en slik kurs. Slik virker ikke demokratiet. Skal vi lykkes, må vi engasjere de som er deltakere i produksjon, arbeid og politikk. Dette må vi få til i hvert enkelt land og mellom landene. Vi tilhører en felles verdensøkonomi der den økologiske og økonomiske avhengigheten går på tvers av landegrensene.

Veksten og den teknologiske utviklingen er ikke ustyrlig. De som sier at utviklingen ubønhørlig går i retning av færre arbeidsplasser og et dårligere miljø bygger egentlig sine holdninger på en politisk laissez-faire ideologi som har vist seg utilstrekkelig i møte med vår tids utfordringer.

I de nordiske land har vi greid å kombinere en aktiv velferds- og fordelingspolitikk med åpenhet mot omverden og deltakelse i varebytte med andre land. Våre velferdssamfunn har ikke vært en hemske for vår konkurransevne. Land som satset på en politikk der markedet alene skulle sikre tilpasning til forandringene har opplevd sosiale spenninger, voksende konflikter i samfunnet og økte miljøproblemer.

Den nordiske velferdstradisjonen med et aktivt samspill mellom politiske myndigheter og partene i arbeidslivet har lagt grunnlaget for å mestre de forandringer vi har møtt siden våre land utviklet seg til industrisamfunn.

Dette er igjen kommet til uttrykk i den omstillingen vi har vært igjennom siden 1986. Nå ser vi en lang rekke positive resultater i form av lavere rente og økte investeringer. Vi har grunn til å tro på en lysning i arbeidsmarkedet. En viktig premis for det vi har oppnådd er nettopp viljen og evnen til å ta ansvar sammen. I møte med de store utfordringene vi står overfor vil denne viljen og evnen være avgjørende. Her vil fortsatt samarbeidet med NHO og LO være av stor betydning.

I vår oppfatning av forandringer er det ofte vanskelig å skille mellom de forandringer mange mener vi påføres utenfra - og de forandringer vi selv ønsker å gjennomføre for å skape et bedre samfunn. Det blir lett til at man vender ryggen mot forandringene når man føler det topper seg.

Endringene er del av en teknologisk og økonomisk utvikling som er verdensomspennende. Årsakene er flere, og det kan pekes på mange positive virkninger både i form av bedre og billigere produkter. Men det er likevel ledigheten og de sosiale konsekvensene av den som er de mest markante trekkene, både her hjemme og ute. Bare i Norden er det nå mer enn en million mennesker som går helt arbeidsledige, over 100 000 av dem i Norge.

I nyhetsbildet ser vi daglige uttrykk for rasjonalisering og omstilling i næringslivet. Rett før jul var det IBM som meldte at de skal redusere arbeidsstokken med 17000 personer. Nedbemanningen i den vestlige bilproduksjonen er et annet tydelig eksempel. I Norge kjenner vi utviklingen innenfor industrien, slik vi f.eks. har sett den i Grenland. Denne regionen har mistet flere tusen arbeidsplasser de siste årene, og - sammen med et annet tradisjonelt industrifylke, Østfold - har Grenland nå den største arbeidsledigheten i landet.

Norsk næringsliv har lenge vært under sterk forandring. Det gjelder ikke minst i industrien. Det er derfor viktig å ta tid til å se på forandringene i et større historisk perspektiv. Mange har gjort det til et poeng å peke på den ganske flate produksjonskurven for norsk industri siden tidlig på 1970-tallet, som et tegn på at næringen er på retur. Men det er et unyansert bilde som dessuten underkjenner mange av de forbedringene som har skjedd.

Med lavere ressursinnsats produserer norske industribedrifter nå mer enn før, ofte helt andre produkter enn før, mer miljøvennlig enn før og billigere enn før. Der vi for bare 20 - 30 år siden hadde typiske ubearbeidede industrivarer, som jern, kunstgjødsel, cellulose og metaller som de dominerende, har vi i dag en bredere og mer moderne industrinæring som blant annet er i stand til å bygge og utstyre store og kompliserte installasjoner på norsk sokkel. Det viser at vi har et godt utgangspunkt for nye forbedringer, og for å få flere arbeidsplasser i årene framover.

Så forandring er ikke et nytt fenomen. Det står som kjennetegn for alle etterkrigsårene - enten vi retter blikket mot produksjonen, arbeidslivet,

samferdselen eller hverdagslivet. På førti år har vi firedoblet nasjonalproduktet og skapt et høyt utviklet velferdssamfunn.

Det har skjedd gjennom fornyelse og omstilling. Rett etter krigen sto vareproduksjonen for nær 65% av sysselsettingen; i dag utgjør tjenestene nesten 70%. Oljeproduksjonen startet først i slutten av 60-årene: i dag eksporterer vi for rundt 100 milliarder kroner i året, og sektoren står for en tredjedel av vårt samlede salg til utlandet. I 1950 var det sysselsatt omkring 400.000 personer i jordbruket; i dag er det rundt 100 000 årsverk som produserer langt mer enn den gang på samme areal.

Så forandringene taler sitt tydelige språk: Landet vårt har blitt et industri- og tjenestesamfunn tuftet på energiproduksjon, moderne industri og internasjonal handel. Slik vil vi også gå inn i det neste århundret.

Omstillingene er ikke en prosess vi nærmer oss slutten på. Vi står midt oppe i teknologiske endringer som trekker våre samfunn fra et kapitalintensivt industrisamfunn til et kunnskapsintensivt tjenestesamfunn. Og av alle de nye teknologiene er det informasjons- og telekommunikasjonsteknologien som griper mest om seg. Disse bransjene utgjør nå 10% av vareproduksjonen, sysselsettingen og den internasjonale handelen. Samtidig legger kunnskap og informasjon grunnlaget for stadig større deler av arbeidslivet og verdiskapningen i våre samfunn. I kunnskapsutviklingen ligger også kimen til produkter og produksjonsmetoder som tar vare på miljøet for nåværende og kommende generasjoner.

For det er ikke naturressurser i seg selv som gir verdiskapning - det er den måten vi utnytter dem på som teller. Om naturressurser alene var avgjørende, hadde vi nådd vår levestandard for flere tusen år siden. Våre vannfall bidro ikke til velferdsutviklingen før Benjamin Franklin hjalp oss til å forstå elektrisitetens potensiale eller før Sam Eyde forsto hvordan vi kunne gjøre industriell nytte av denne kraftkilden. På samme måte hadde olje begrenset verdi før Henry Ford fant nye måter å utnytte denne naturressursen på.

Disse oppdagelsene - eller anvendelsen av menneskelig kunnskap - førte til store endringer for våre samfunn og hverdagsliv. På samme måte vil vår egen framtid formes av det betydelige potensiale som ligger i den menneskelige kunnskap. Mens det er grenser på hvilken avkastning vi kan få på investering i kapital, er det i utgangspunktet ingen slike grenser på investering i kunnskap.

I denne situasjonen, med så mange og gjennomgripende endringer, skapes det også utrygghet. Nye muligheter oppstår, men samtidig er det ekstra mange som opplever å bli støtt ut av arbeidslivet eller at det er nærmest umulig å få seg jobb. Det velkjente rives fra hverandre, og mange spør seg i slike tider om det ikke snart er på tide å bremse hardt opp eller helt si stopp.

Men sett nå at vi hadde "frosset" situasjonen i 1960, i 1970 eller i 1980; hvor ville vi da ha befunnet oss? Vi hadde hatt mindre verdiskaping å fordele. Vi ville ha hatt færre arbeidsplasser, hatt et svakere helsetilbud, hatt færre lærere og færre studieplasser - for å nevne noe av det vi i dag ønsker oss enda mer av.

Eller sett at vi frøs situasjonen nå pr. årskiftet 93/94. Hva skulle vi da si til de over 100 000 helt ledige, eller hva skulle vi gjøre med miljøtruslene som det ennå gjenstår å få bukt med?

Statiske eller nostalgiske synsmåter holder ikke i kampen for miljø og arbeid. I langtidsprogrammet for 1994 til 1997, presenterte Regjeringen også beregninger og analyser for perioden fram til år 2030. De viser at vi har grunnleggende utfordringer foran oss. Jeg vil særlig peke på to av dem; utviklingen i den norske oljeproduksjonen og endringene i aldersmønsteret.

Uansett hvordan oljeprisene vil kunne svinge, må vi utvikle ny industri og annet næringsliv for å opprettholde velferdsgrunnlaget når oljeproduksjonen avtar. Det stiller krav til forskningen vår, til utdanningen og til hver enkelt bransje og bedrift. Da er ikke svaret å vende ryggen til ny teknologi, vise liten eller ingen interesse for drivkreftene som nå leder an i den internasjonale utviklingen, eller å legge vansker i veien for den norske handelen med andre land.

Da er det en klar ambisjon for Regjeringen, slik jeg la vekt på under NHOs årskonferanse for to år siden, at ved århundreskiftet skal den norske verdiskapningen stå på trygg grunn og gi det grunnlaget som må til for å sikre full sysselsetting, velferd og rettferdig fordeling i det norske samfunnet.

Etter århundreskiftet vil det bli markerte endringer i sammensetningen av befolkningen. Allerede nå må vi klare å legge grunnlaget for den sterke økningen i antallet pensjonister pr. yrkesaktive som vi vil få fra omkring år 2010 og framover. I dag ligger dette tallet på rundt 45 pensjonister pr. 100 yrkesaktive. I 2030 vil det være på 54 ifølge beregningene i Langtidsprogrammet.

Da er ikke svaret, slik noen nå går inn for, å redusere antallet arbeidstimer og senke pensjonsalderen for alle. Allerede i dag er Norge det OECD-landet som har lavest arbeidstid pr. år. Svaret er at vi må skape mer, ikke mindre dersom det norske samfunnet skal klare å videreutvikle velferdstilbudene og sikre en rettferdig inntektsfordeling.

All vår erfaring tilsier at de forandringene som må til for å øke sysselsettingen og styrke miljøet, krever at flere land tar felles løft. Vi trenger foregangsland, og Norge vil fortsatt ha ambisjoner om å ligge langt fremme. Vi er kommet langt i vår nasjonale miljøpolitikk og i de internasjonale miljøforpliktelsene vi har påtatt oss. Vi er også kommet et godt stykke på vei

når det gjelder å vri overføringer i retning av aktive investeringer som kan gi flere arbeidsplasser.

Men vi er så økonomisk sammenvevet med andre land at det vi gjør alene nytter lite dersom det ikke utvikles brede allianser for forandring med andre land. Få bedrifter vil våge å satse på nye miljøtiltak dersom det ikke gjelder like spilleregler for alle og dersom det ikke kan framstå som god økonomi å satse på et godt miljø. I et slikt lys er både EØS-avtalen og GATT-avtalen så viktige. Disse avtalene skaper mer ordnede forhold i verdenshandelen. Med like spilleregler er vi bedre stilt til å utvikle nye miljøavtaler som er kostnadseffektive og som omfatter alle.

Skal vi komme videre i arbeidet med nye generasjoner miljøavtaler, trenger vi et samarbeid som er like globalt som miljøet selv. De fattigste landene vil fortsatt være fattige dersom de holdes ute fra handelsstrømmene. Mange utviklingsland har måttet ta en meget sterk økonomisk medisin som har vært foreskrevet av Verdens pengesfond og Verdensbanken. Slik medisin vil ikke være sosialt bærekraftig hvis den ikke etterfølges av en økonomisk rehabiliteringsfase der mer åpne markeder er industrilandenes viktigste bidrag.

Den fattige verden vil ikke kunne by en stadig økende befolkning rimelige fremtidsutsikter dersom de ikke får del i det store potensiale som et mer integrert verdensmarked vil innebære. Ingen er tjent med at de store forskjeller vi har idag mellom rike og fattige land får fortsette. Det vil bare føre til enda mer bunnløs fattigdom og enda større miljøødeleggelser.

Avslutningen av Uruguay-runden betyr at det store antall fattige land får større del i den internasjonale økonomi, og at de får inntekter som kan finansiere nødvendige endringer. Potensialet for verdenshandelen er lovende. Det som ennå ikke er tilfredsstillende ivaretatt i denne Uruguay-runden er miljøhensynene. Det var Norge som tok opp spørsmålet om å styrke miljøreglene i GATT. Det viste seg at det ikke var mulig å komme lengre enn man nå kom. Derfor er det så viktig å komme i gang med neste runde. Det er da også meningen at det skal vedtas et arbeidsprogram for å integrere miljøhensynene sterkere i det internasjonale regelverk når resultatet av Uruguay-runden formelt skal undertegnes 15. april i år. Dette kommer Norge til å gå i spissen for å kunne gjennomføre.

Regjeringen har medvirket sterkt til det grunnleggende analysearbeid som er gjennomført både i GATT, OECD og UNCTAD og som må drives videre framover før konkrete forhandlingstema kan fastlegges.

Regjeringens økonomiske strategi for 90-årene er å fremme ny virksomhet og nye arbeidsplasser ved å stimulere til økte investeringer. Arbeid og velferd for alle skapes ikke gjennom ensidige kutt, innsparinger og rasjonaliseringer. Vi er også nødt til å bygge nytt. Helt fra vi startet snuoperasjonen i norsk økonomi i 1986, har Regjeringen fulgt denne linjen. Gjennom solidaritetsalternativet og det opplegget som er presentert i

Langtidsprogrammet fører vi en aktiv økonomisk politikk i kombinasjon med tiltak for å fornye både offentlig og privat sektor.

Vi må videreføre et inntektspolitisk samarbeid som har gitt oss den laveste prisstigning på mer enn 30 år, og som nå har gitt oss lavere rente enn de fleste andre land i Europa. Vi må videreføre en finanspolitikk som frigjør økonomiske ressurser fra overføringer til fortsatt høy satsing på utdanning, samferdsel og forskning. Vi må videreføre en penge- og kredittpolitikk som gir tillit blant dem som skal handle med oss, og vi må videreføre en politikk som har redusert beskatningen av arbeidskraft og økt beskatningen av miljøødeleggende virksomhet.

Vår politikk har et langsiktig perspektiv om å få til bedre bruk av ressursene. Men skal vi lykkes holder det ikke med at denne politikken føres i Norge. Uavhengig av vårt eget forhold til Den europeiske union vil det de andre europeiske landene foretar seg være helt avgjørende for vår mulighet til å skape flere arbeidsplasser og til å sikre miljøet.

Derfor har vi fra norsk side lagt så stor vekt på å være pådriver for en samlet europeisk strategi for sysselsetting og miljø. Arbeiderpartiet og LO har sammen med søsterpartier og fagbevegelse i Norden spilt inn forslag til bedre europeisk samordning i kampen mot ledigheten. Vi har vist til at vi er på gale veier når vi betaler 800 milliarder kroner i passiv ledighetstrygd mens en lang rekke oppgaver er uløste. Vi har fulgt opp denne utfordringen gjennom rapporten "Sett Europa i arbeid" som ble lagt fram rett før jul, og som er utarbeidet i fellesskap av de sosialdemokratiske partiene i EF- og de andre søkerlandene i EFTA.

Norge og EFTA-landene har vært bidragsyttere til EF-kommisjonens arbeid med en samlet strategi for vekst og sysselsetting. Det er av stor betydning at EU-landene nå har plassert kampen mot ledigheten øverst på den politiske dagsorden og at landene har samlet seg om en felles analyse av hvilke tiltak som er påkrevet.

Noen har ironisert over at et slikt dokument ikke skaper arbeidsplasser. Det er et feilaktig perspektiv. De forandringene vi må igjennom er omfattende. Og da er det slik i demokratiske samfunn at vi må ha forståelse og støtte for de forandringene som er nødvendige. Skal vi lykkes, må vi så langt som mulig bli enige om målene og midlene. Det er i denne prosessen at Hvitboken er viktig. Den har greid å samle 12 land med ulike tradisjoner bak en felles analyse. På samme måte som næringslivet leste Hvitboken om det indre marked vil jeg derfor oppfordre deltakerne på årskonferansen om å lese dette dokumentet.

Hvitboken er en kritisk rapport som peker på at den kurs Europa nå følger ikke kan vedvare. Den legger til grunn at Europa har unike menneskelige ressurser å bygge på. Men vi må organisere oss anderledes slik at vi bruker ressursene riktigere.

Før jul deltok jeg i et seminar som samlet myndigheter, næringsliv og fagbevegelse fra de 12 EF-landene. På dagsorden sto behovet for en ny europeisk modell for bærekraftig utvikling. Målsettingen var å gå videre i arbeidet med å fylle Den europeiske unions miljøambisjoner med innhold, og å komme innspill til Kommisjonens Hvitbok.

EU-landene kan gjennom sitt samarbeid se industri, energi, teknologi og forbruk i sammenheng. Det nytter ikke med en snever sak-til-sak tilnærming. Med det europeiske miljøbyrået i København vil landene få en felles faktabase om hva de faktiske miljøproblemene består i. Neste skritt er å utvikle bedre statistiske redskaper for å få registrert og innarbeidet miljøbelastningene i nasjonalregnskapene - og for å gi miljøet en reell pris. Dette er en krevende vei, men den er nødvendig dersom Europa skal greie å samordne kreftene og få fram en troverdig bærekraftig politikk.

Europa-kommisjonen peker videre på behovet for å endre skattepolitikken for bedre å møte utfordringen fra et underpriset miljø og en overpriset arbeidskraft. I denne sammenhengen har Kommisjonen fulgt Norge og foreslått innføring av en CO2-avgift der inntektene fra denne avgiften skal åpne for lettelser i beskatningen av arbeidskraft. Her er det ennå uenighet i EU, men denne diskusjonen vil fortsette.

Men det er ikke bare i politikken vi må arbeide for forandring. I årene fremover trenger vi årvåkne og offensive bedrifter. Miljøhensynene og behovet for flere arbeidsplasser vil stille nye krav og forventninger til norsk næringsliv. Koplingen mellom miljø og arbeid vil være en viktig faktor i de omgivelsene bedriftene skal virke i.

Miljøpolitikken skjøt for alvor fart som følge av et samspill mellom nye kunnskaper og det som store grupper oppfattet som miljøplager - i første rekke lokalt. Bred og felles vilje til endring skapte politikk som igjen førte til regler og nye offentlige virkemidler.

Vi så sammenfallet mellom folkekrav og globale miljøutfordringer da kunnskapene om ozonlaget festet seg midt på 80-tallet. Truslene om klimaendringer ser vi ikke, men de må på samme måte som truslene mot ozonlaget oppfattes og forstås av mange om de skal føre til forebyggende politiske tiltak.

Myndigheter, bedrifter, fagbevegelse, forskning og opinion er alle deltakere i disse politiske prosessene. Forbrukerholdninger er viktige, men de alene kan ikke ha ansvaret for å styre utviklingen. Mange miljøkrav vil ikke kunne komme til uttrykk i et marked av tilbud og etterspørsel. De må formes gjennom samfunnsdebatten og på de mange arenaene som vi finner i et levende demokrati. Kravene må enten pålegges eller overtas av næringslivet.

Bare bedrifter som tilpasser seg et bærekraftig nivå vil ha livets rett i det lange løp. Derfor må de være med på å sette krav til seg selv. Vi trenger konkrete, holdbare miljømål som kan inngå i årsrapporter og gi informasjon om samfunnsnytte sammen med andre kriterier for verdiskaping. Her må

fagbevegelsen og bedriftsklubbene være aktive pådrivere, for det er nettopp den kunnskapen som ligger i bedriftene og i den enkelte medarbeider som legger grunnlaget for nye skritt framover. Bedriftene må hele tiden ha blikk for å endre praksis og fornye seg.

I siste nummer av bladet "Industri-info" rapporteres det fra et prosjekt ved bedriften Trio Rens A/S på Årnes. Her gjennomførte man i løpet av kort tid en såkalt teknisk miljøanalyse, hvor siktemålet kort beskrevet er å komme på sporet av mulige reduksjoner i forurensning og avfall. Resultatet var at man ved relativt enkle midler og nye rutiner fikk kuttet kraftig i energiforbruket, avfallsmengden til deponi, forbruket av vaskekemikalier og vannforbruk.

Et annet eksempel, som viser hvor viktig det er å sette høye krav og bruke avgiftspolitikken målrettet, er CO₂-utslippene fra norsk sokkel. Gjennom teknisk utvikling og stadige forbedringer presses nå utslippene i forhold til produsert kvantum nedover. Den seneste meldingen fra den fronten gjelder ombyggingen av EKOFISK-feltet, hvor det regnes med at man kan få halvert utslippene - fra 2 millioner til en million tonn årlig. Det er tall som teller når vi vet at samlet utslipp fra norsk sokkel i dag ligger på mellom åtte og ni millioner tonn.

Ny kunnskap og nye metoder har gitt oss stadige reduksjoner i energi- og ressursbruk. Denne utviklingen vil fortsette og gi oss nye muligheter - om presset er stort nok, om de økonomiske virkemidlene legger opp til det, og om forskningen og fantasien vår gis det nødvendige spillerom.

Miljømarkedet og den grønne profilen er da også for lengst utpekt som et vekstområde. Og det spenner over mye; fra teknologi for håndtering og rensing av avfall, via ren mat fra norsk landbruk og norske fiskerier til Norge som "Europas grønne reisemål".

Men vi må tenke og handle enda bredere enn det. For vi kan ikke liste opp hva som er miljøarbeidsplasser og hva som ikke er det. Vår strategi må være at hensynet til miljøet skal ligge bak hver eneste arbeidsplass. Økonomisk virksomhet som naturen i lengden ikke kan tåle, gir ikke trygge arbeidsplasser.

Med så mange oppgaver og muligheter sier det seg selv at ingen sentral instans, ingen enkelt ansvarlig eller noen få bedrifter og bransjer kan innestå for at de nødvendige endringene finner sted. Vi er avhengig av en samlet innsats og bredt samarbeid i alle ledd av det moderne samfunnslivet.

Jeg vil derfor oppsummere utfordringene vi står overfor når det gjelder miljø og arbeid i tre punkter:

1.

Det grunnleggende ansvaret for at vi skal oppnå resultater er politisk. I vårt demokrati betyr det at vi alle må stå sammen om det. Det er ikke slik at det kan pekes på noen andre hele tiden. Noen har et større ansvar, men det er ikke noen som står uten ansvar. Vi trenger radikale holdningsendringer og ansvarsdeling mellom myndigheter og enkeltmennesker.

2.

Ressursbruken og vekstens innhold må forandres. Forbruket av ikke fornybare ressurser kan ikke fortsette å vokse. Dette krever teknologiske gjennombrudd, miljøansvar i alle ledd og sterkere styring. De industrialiserte land har et særlig ansvar for å redusere ressursforbruket. U-landene må i en periode få anledning til å øke ressursforbruket på veien mot større global balanse og rettferdighet.

3.

Vi må gå aktivt inn for at det føres en felles politisk linje i flere land samtidig. Derfor må vi kjempe for at strategien for miljø og arbeid får demokratisk oppslutning i hvert enkelt land. Det er sentralt hva hver nasjon gjør på egen hånd, men skal vi klare å forene hensynet til miljø med målet om arbeid for alle, trenger vi internasjonale løsninger i tillegg.